

כהן חשוד על הבכור (בכורות לה-לו)

גליון 510

איתא במשנה בדף לה. כל המומין הראויין לבוא בידי אדם רועי ישראל נאמנין, רועי כהנים אינן נאמנין. רבן שמעון בן גמליאל אומר נאמן הוא על של חבריו ואין נאמן על של עצמו. ר' מאיר אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו.

ובגמ' נחלקו ר' יוחנן ור' אלעזר בביאור דברי המשנה מי הם רועי ישראל ורועי כהנים. חד אמר רועי ישראל פי' ישראלים שעובדים בבית הכהן נאמנין דלגמא לא חיישינן, ורועי כהנים הם כהנים שעובדים אצל הישראל ואינם נאמנים דמימר אמר כיון דקא טרחנא ביה לא שביק לדידי ויהיב לאחרני. וגם כהן שעובד עבור כהן אינו נאמן כי חיישינן לגומלין. ורשב"ג אמר שנאמן כהן על בהמה של כהן ורק אינו נאמן בשל עצמו. ולר"מ הכהן חשוד ואינו נאמן כלל. וחד אמר רועי ישראל פי' רועים כהנים שעובדים אצל ישראל נאמנין כי הם חושבים שבין כך לא יתן להם את הבכור. ורועי כהנים היינו רועי ישראל שעובדים אצל הכהן ואינן נאמנין דחיישינן ללגמא וכ"ש כהן לכהן לא נאמן וכו'.

חזינן דיש אופנים שונים של חשד, כהן בבהמה שלו, כהן שרועה בהמה של ישראל וישראל שרועה בהמה של כהן. ונחלקו באיזה אופן יש חשד.

ועוד מבואר בהמשך הגמ' דלר' יהושע בן קפוסאי שני כהנים מהשוק נאמנין על הבכור אבל לא מבני ביתו (ואפי' רועה כהן בבית הישראל). ובספק בכור שנשאר אצל הישראל לרב קטינא צריך שיעידו שנים מן השוק שהמום נפל מאליו. ולרב נחמן הבעלים יכולים להעיד עליו, דרק כהנים נחשדו על הבכורות ולא ישראל, ואפילו בספק בכור שנאכל להם אינם חשודים.

ולהלכה פסקו הרמב"ן והרא"ש (סי' ז) כרשב"ג שהכהן נאמן בשל ישראל, ואילו הרמב"ם (פ"ב בכורות הט"ז) פסק שאינו נאמן, וכלישנא קמא שרועים כהנים אינם נאמנים. ובשו"ע יו"ד סי' שיד סע' ב) פסק כהרמב"ם ואילו הרמ"א כתב דיש להקל וכרא"ש והרמב"ן.

ומבואר בסוגיא דגם אשה כשרה להעיד על המום, דמבואר דבנו ובתו של הכהן נאמנין ולא אשתו כי אשתו כגופו, הרי שבת וכל אשה אחרת נאמנת (וגם אם לא גורסים ובתו, מוכח דהאשה נאמנת מזה שרק אשתו פסולה).

ובדף לו. איבעיא להו עד מפי עד מהו לעדות בכור. ופירש"י להעיד שלא הטיל בו מום זה בכוונה. רב אסי אסר ורב אשי שרי. והגמ' פוסקת והלכתא עד מפי עד כשר לעדות בכור.

ונסתפקו האחרונים מה הצד שעד מפי עד אינו כשר, הרי אשה כשרה, וא"כ הוי כעדות של איסורין ולא בעינן להל' עדות ממש וא"כ למה שעד מפי עד יהיה פסול.

והנה הרמב"ם (פ"ב בכורות הט"ו) כתב עד שהעיד מפי עד אחר שמום זה נפל שלא לדעת נאמן, אפילו אשה נאמנת לומר בפני מום זה מאליו וישחט עליו.

והביא בשו"ת רעק"א (סי' צב) שהראנ"ח דייק מהרמב"ם דמדנקיט אפי' אשה משמע דאשה גרועה מעד מפי עד. ולכן הוסיף שאפי' אשה כשרה. ועפי"ז חידש דבשבויה שאשה נאמנת ק"ו דעד מפי עד נאמן.

והקשה במנחת אברהם (עמ' רכח) דהא לכו"ע אשה כשרה בעדות בכור ואעפ"כ מ"ד אחד סובר שעד מפי עד פסול, א"כ חזינן דאשה עדיפה מעד מפי עד. ותירץ שיסוד המחלוקת בגמ' לגבי עד מפי עד הוא אם צריך קבלת עדות בפני החכם, דאם צריך, פסול עד מפי עד שכן העד הראשון לא העיד בפני החכם שהוא הב"ד. אבל אשה כשרה כי בה אין חסרון מצד ההגדה. ולמ"ד שעד מפי עד כשר ס"ל דא"צ בקבלת עדות בפני החכם וכשמעיד ששמע מפי עד הרי זה כמו אחד שאומר ראיתי עדות שנחקרה בב"ד (כי כאן עדות בכל מקום מועילה) ולכן עד מפי עד עדיף מאשה דהיא עד פסול והוא לא.

אלא דהביא שם בשם הגרא"מ שך דיתכן דלכו"ע א"צ בקבלת עדות בפני החכם רק דהמ"ד דפוסל ס"ל דמכיון שכהנים לא נאמנים מחמת חשד אז כשהעד לא בא בפנינו יש יותר מקום לחשוד ואולי לא נוכל לסמוך על עדות שסומכת על עדות שלא שמענו מפיו.

ובשו"ע פסק (יו"ד סי' שיד סע' ה) עד שהעיד מפי עד אחר שמום זה נפל שלא לדעת נאמן, אפילו אשה נאמנת לומר בפני נפל מום זה מאליו וישחט עליו. וכתב רעק"א הראנ"ח דקדק מהאריכות לשון זה מדלא נקט בקיצור אפילו אשה נאמנת אלא דבא לאורויי דאינה נאמנת אלא במעידה מפי עצמה אבל לא במעידה מפי אחר דהוי ב' לריעותא, עדות אשה ועדות מפ"ע.

וצ"ב דאם עד מפי עד כשר כי א"צ בקבלת עדות בפני החכם, למה הוי ריעותא שבגללה לא נוכל להכשיר ע"י אשה. וע"כ מבואר בראנ"ח שיש בזה קולא שאפשר לסמוך על עד מפי עד אע"פ שיש בו חסרון וזה יותר קל מהקולא של עדות אשה. ולצרף שתי קולות לא מצרפינן.

והנה בעצם הדין שהכהן חשוד יש להבין מהו טעם החשד, והאם הוא רק בזמן הזה או גם בזמן הבית. וכן הסתפק במהרי"ט אלגאזי (פרק ה סי' מז אות ב) אם חשודין דוקא בזמן הזה ד"ל דהחשד הוא מחמת הטורח הגדול לטפל בו עד שיפול בו מום, ומשום הכי חשידי להטיל בו מום כדי שיוכל לשוחטו ולא יטרח הרבה בטיפולו אבל בזמן שבית המקדש קיים דראוי להקרבה ואין לו טורח הרבה לא חשידי וכו' או דילמא אפי' בזמן המקדש חשידי כדי שלא יהיה להם שום פסידא (האימורין). והאריך בזה מאד.

ברש"י יומא (דף עח. בד"ה כהנים חשודין) כתב כהנים חשודין על מומי הבכור וכו' לפי שבכור בזמן הזה אין לו תקנה אא"כ יש בו מום ועל הכהן ליטפל בו משנתנוהו לו לשומרו ולזונו, עכ"ל. מבואר דהחשד הוא בזמן הזה. וכן כתב בביצה (כז: בד"ה את גרמת ליה) שנחשדתם על הבכורות מפני טורח הגדול והיציאה שהוטל עליו שישראל אינו מטפל בו אלא שלשה חודשים ונותנו לכהן, עכ"ל. משמע שכל החשש הוא בזה"ז שיש לו טורח לטפל עד שיפול בו מום. וכן כתב בסנהדרין (ל: בד"ה בעדות בכור) לפי שנחשדו כהנים להטיל מומין בבכורות בזמן הזה וכו'.

מאידך ברמב"ם (פ"ב בכורות הי"ז) כתב שכל הכהנים חשודין להטיל מום בבכור כדי לאוכלו בחוץ ולפיכך אין נאמנין על ידי עצמן אבל חבירו מעיד לו שאין אדם חוטא לאחר וכו'. ולא הזכיר טורח אלא רק כדי לאוכלו בחוץ משמע דאיירי גם בזמן הבית שיוכל לאוכלו בחוץ ולא להזדקק להקריבו ולאוכלו בירושלים. וכן דייק בפרי יצחק (ח"א סי' לח). והביא עוד ראיות שחשודין גם בזמן הבית.

והנה בשו"ע (יו"ד סי' שיד סע' י) נפסק דישראל לא נחשדו על הבכורות אפילו שלהם לפיכך ישראל שיש לו ספק בכור שנאכל במומו לבעלים נאמן לומר שנפל בו מום מעצמו. וכתב הט"ז (סק"ה) דלפי מה שכתב הטור דכהנים חשודים משום דטורח גדול לטפל בו עד שיומם, באופן שהישראל אינו יכול להכריח הכהן לקבל הבכור הימנו, גם הוא חשוד כי כל טורח הטיפול עליו (עיי"ש שהביא דברי הרמ"א בסי' שו סע' ד שגם בספק בכור צריך הכהן לקבלו מיד הישראל אבל אם פשע הישראל וגרם למצב הזה של הספק כגון שקנה פרה חולבת מן הגוי או שהיה יכול למכור הבכור לגוי קודם שנולד ולא עשה כן, הוא חייב לטפל בו בעצמו ואכמ"ל).

אמנם בשאלות (שאלתא מד) כשהביא שאלת הגמ' מה הדין בספק בכור אצל הישראל כתב דלמעשה נחשדו רק הכהנים כיון דכולהו בכורות לדילהון שכיחי תדירא דילמא מיקרי ורמו בהו מומין, גבי ישראל לא חשו להו רבנן. ודייק בספר הערות (להגריש"א) דדוקא בכהן שנותנים לו הרבה, מצוי שאחד יבוא להטיל בו מום משא"כ בישראל שזה לא שכיח לא חששו. והיינו דאין הסיבה רק מחמת הטורח שאז גם בישראל שייך החשד כמו שהעיר הט"ז. אלא דבכל אופן לא חששו בישראל כי אינו מצוי כ"כ ורק בכהן חששו. וממילא יוצא דלא כהט"ז וגם בספק בכור אצל הישראל באופן שחייב לטפל בו בעצמו בכל זאת נאמן.

וגם בפרי יצחק (הנ"ל) האריך להוכיח שהחשד הוא מפני הריוח שירווחו והוא שייך גם בזמן הבית וכנ"ל ואעפ"כ אמרו דכהנים חשידי ולא ישראל. חזינן שגם באופן שיש לישראל איזה ריוח לא חשדוהו, ולכן בספק בכור אצל הישראל הוא נאמן בכל אופן ודלא כהט"ז.